

УДК 061.2:336

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

СОКОЛОВА М. М.,
аспірант Донецького державного
університету управління

Розглянуто основні джерела фінансування українських неурядових організацій, структуру їх фінансових надходжень та видатків; визначено проблеми фінансування, запропоновано заходи для їх вирішення.

Ключові слова: громадський сектор; неприбуткові організації (НПО); фінансування; надходження; видатки.

Рассмотрены основные источники финансирования украинских неправительственных организаций, структуру их финансовых поступлений и расходов; определены проблемы финансирования, предложены меры для их решения.

Ключевые слова: общественный сектор; неприбыльные организации (НПО); финансирование; поступления; расходы.

The main sources of funding Ukrainian non-governmental organizations and structure of their financial income and expenses have described; the main funding problems have defined, measures for their solving have suggested.

Keywords: social sector; non-profit organizations (NPOs); funding; income; costs.

Постановка проблеми. Сприяння розвитку добробуту суспільства, задоволення соціальних, економічних, екологічних, культурних та інших інтересів суспільства, вирішення широкого спектру проблем, соціальна реабілітація та допомога громадянам – це питання, якими у всьому світі займаються та успішно вирішуються некомерційними організаціями.

Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» одним з основних принципів утворення та діяльності громадських об'єднань є відсутність майнового інтересу членів об'єднань. Проте, для вирішення проблем, задоволення інтересів громадян важливим аспектом діяльності громадських об'єднань є наявність фінансових коштів.

Питання фінансування організацій громадського сектору України є дуже актуальним. Процес фінансування НПО характеризується проблемами, що не дозволяють їм в повній мірі виконувати основну діяльність та досягати головних цілей – вирішення проблем суспільства та підвищення їх добробуту, що сприятиме, тим самим, розвитку держави.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Особливостями фінансування організацій громадського сектору України займаються провідні економісти, представники державної влади та громадських організацій. Серед найвідоміших: О. Вінніков, В. Гаець, Д. Ковриженко, А. Колодій, М. Лациба, М. Ставнійчук, А. Ткачук, Л. Усаченко та інші.

Дослідженням фінансового питання також займаються українські дослідницькі центри та безпосередньо самі НПО: Український центр політичного менеджменту, Український незалежний центр політичних досліджень, Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова, Інститут громадянського суспільства, Благодійний Фонд «Творчий центр ТЦК» та інші.

Мета і завдання дослідження. Розглянути фінансові аспекти діяльності організацій громадського сектору України; особливості нормативно-правового регулювання цього питання з боку органів державної влади; проаналізувати структуру фінансових надходжень до НПО та їх використання для досягнення цілей об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливість відкритого та конструктивного обміну думками між представниками влади, різними суспільно-політичними та громадськими об'єднаннями підтверджує створення в січні 2012 р. Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства та прийняттям урядом країни Стратегії державної політики

сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, важливе місце в останній відведено питанню фінансування НПО.

Поширеним терміном, що вживається по відношенню до об'єднань громадян є поняття «громадський сектор» або «третій сектор». Науковці та практики часто сутність терміну «громадський сектор» співвідносять з такими словосполученнями як: «громадські об'єднання», «неурядові організації (НУО)», «некомерційні організації (НКО)», «неприбуткові організації (НПО)» тощо. Кожен термін акцентує увагу на якій-небудь важливій стороні діяльності організацій, проте в більшості ці терміни є синонімічними. В представленій роботі зазначені терміни вживаються автором як тотожні, для зручності та у зв'язку з дослідженням фінансового аспекту діяльності зазначених організацій в роботі вживається термін «неприбуткові організації (НПО)» – організації, які прагнуть допомогти собі та іншим, не ставлячи при цьому за мету отримання прибутку.

Найважливішим індикатором діяльності будь-якого сектору економіки є економічні показники. Що стосується діяльності НПО – через відсутність протягом тривалого часу відповідного законодавства та державного регулювання цього питання облік будь-яких показників їх діяльності є дуже складним. Проаналізувати діяльність НПО можна лише за їх матеріальним становищем та особливостями сфер їх діяльності.

Взагалі громадські організації можна назвати фінансово стійкими організаціями, яким вистачає коштів на підтримку своєї життєздатності. Проте, аналіз фінансового стану НПО України свідчить, що із загальної кількості організацій дуже мала частина забезпечена матеріально повною мірою, – більшість з них мають засоби, яких вистачає лише на поточні витрати, що не дає можливості довгострокового планування їх діяльності. Значна частина НПО веде боротьбу за виживання, – відчуваючи дефіцит фінансових коштів, вони мінімізують свої витрати, що не дозволяє їм в повному обсязі реалізовувати профільну діяльність. Також є об'єднання, які знаходяться на межі закриття, – вони працюють на одному лише ентузіазмі членів об'єднань.

Діяльність українських НПО регулюється багатьма нормативно-правовими документами: Конституцією України, законами, наказами, кодексами, постановами, статутами організацій тощо; фінансовий аспект також регулюється державними цільовими програмами, регіональними, міськими програмами фінансової підтримки НПО, Бюджетним, Податковим кодексами, наказами профільних міністерств, комітетів тощо.

Особливістю законодавчої бази в питаннях регулювання діяльності українських НПО в 2012 р. стали положення Закону України «Про громадські об'єднання». Відповідно до Закону, починаючи з 1 січня 2013 р. громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо або через створені в порядку, передбаченому зазначеним законом, юридичні особи, якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню [1].

Фінансові ресурси – це одні з основних ресурсів, що необхідні для здійснення будь-якої діяльності. Що стосується громадського сектору – стабільним доходом НПО можуть бути членські внески, власні доходи, бюджетні кошти, кошти зацікавлених громадян тощо [2]. Основні джерела фінансування українських НПО представлено на рис. 1.

Прибутки, що отримують громадські організації відповідно до законодавства України підлягають оподаткуванню. Існує загальна система, спрощена система оподаткування та отримання статусу неприбутковості. Громадське об'єднання може діяти відповідно до загальної системи оподаткування і сплачувати всі податки; також громадське об'єднання може обрати спрощену систему оподаткування і сплачувати 3% або 5% з обороту, але не мати інших податкових пільг [3]. Або громадське об'єднання може обрати шлях отримання ознаки неприбутковості, що передбачає звільнення від сплати податку на прибуток [2, 3].

Щодо питання фінансування НПО України в 2012 р. – для своєї діяльності громадськими організаціями з різних джерел було отримано 3,7 млрд. грн., що на 9,6% більше, ніж у 2011 р. Розглянемо структуру фінансових надходжень до українських НПО у 2010-2012 рр. (табл. 1) [4].

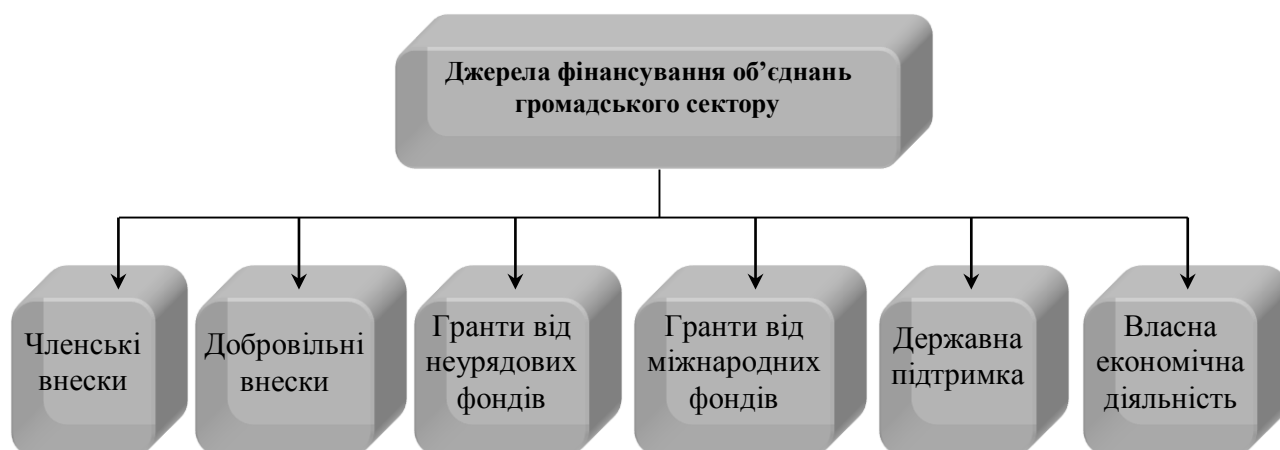

Рис. 1. Джерела фінансування організацій громадського сектору

Таблиця 1

СТРУКТУРА ФІНАНСОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО НПО УКРАЇНИ У 2010-2012 РР.

Вид надходжень	2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Надходження коштів з державного бюджету	220649,7	8%	271276,3	8%	290863,97	8%
Надходження коштів від членських внесків	388680,1	14%	475313,9	14%	533640	14%
Надходження коштів від благодійності	1133814,6	41%	1454156,4	43%	1646590,9	45%
Надходження коштів від господарської діяльності організацій	516557,8	19%	524975,2	16%	604059,81	16%
Інші надходження	504290,5	18%	644505,8	19%	619440,03	17%
Всього надходжень	2763992,7	100%	3370227,6	100%	3694594,79	100%

Дані, наведені в табл. 1, свідчать, що найбільше надходження коштів до організацій поступає від благодійності. Значну частину надходжень НПО отримують від господарської діяльності; 14% приносять членські внески. Найменша кількість надходжень – з державного бюджету – лише 8%, що саме свідчить про недостатні обсяги державного фінансування [4].

Характерною рисою фінансування НПО України є те, що вони по-різному фінансуються, основними причинами цього явища є:

1. Територіальний аспект – центральні області та міста України, де зосереджені представництва багатьох всеукраїнських і міжнародних організацій відрізняються найбільш високою долею загального обсягу надходжень – це майже 85% загальних надходжень коштів до всіх НПО (при цьому 60% – це м. Київ). Найменше фінансування спостерігається на півночі та заході країни – в Житомирській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях [4].

2. Розмір організації. Дослідження українських НПО свідчить про наявність певної залежності між розміром організації та основними джерелами їх доходів. Чим більше організації – тим більше обсяг їх фінансових надходжень.

3. Сфера діяльності. Організації, що існують за рахунок надходжень від міжнародних організацій частіше ведуть роботу в сферах охорони здоров'я, медицини та захисту прав людини. В сферах дозвілля, спорту, туризму частіше працюють НПО, що фінансуються комерційними підприємствами; в сферах економіки, ЗМІ та науки – НПО, що існують за рахунок власної діяльності. Функціонування завдяки членським внескам, орієнтує діяльність НПО в сфері економіки, захисту прав членів об'єднань. Бюджетне фінансування обумовлює участь НПО в розвитку освіти, науки, сфери культури, спорту, мистецтва, інформаційного середовища тощо.

4. Види діяльності. Міжнародне фінансування зумовлює надання освітніх послуг, психологічних консультацій, проведення експертиз організаціями. Фінансування з боку приватного сектору дає можливість НПО оказувати матеріальну допомогу, займатися соціальною роботою та соціальним захистом. Орієнтація на доходи від самостійної діяльності зумовлює здійснення підготовки та навчання членів НПО, проведення досліджень, надання послуг тощо. На наданні юридичних послуг, правової допомоги та консультацій фокусуються організації, що існують за рахунок членських внесків. Бюджетне фінансування обумовлює зайнятість НПО соціальною роботою, наданням послуг із забезпечення дозвілля, організацією та проведенням виставок, творчих конкурсів тощо.

5. Об'єкти діяльності. Міжнародне фінансування частіше направляє діяльність НПО на роботу з робітниками соціальної сфери, волонтерами, представниками груп ризику; надходження від комерційних компаній – на роботу з об'єктами соціальної діяльності самих цих компаній в рамках концепції корпоративної соціальної відповідальності. Опора на доходи від власної діяльності та членських внесків зумовлює фокусування НПО на роботу з об'єктами, які можуть поповнити їх бюджет – з бізнес-структурами. Бюджетне фінансування зумовлює роботу НПО з молоддю, дітьми, по лінії інституту сім'ї; з організації досудових центрів, дитячих таборів тощо.

Отримавши надходження, громадські організації витрачають майже весь їх обсяг на виконання цілей, завдань, вимог тощо. Розглянемо структуру видатків громадських організацій у 2010-2012 рр. (табл. 2) [4].

Таблиця 2

СТРУКТУРА ФІНАНСОВИХ ВИДАТКІВ НПО УКРАЇНИ У 2010-2012 РР.

Вид використання коштів	2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Використання коштів на податки та обов'язкові платежі	186787,1	7%	209013,2	7%	230408,65	7%
Використання коштів на оплату праці	649647,5	26%	757273,9	25%	867197,04	26%
Використання коштів на соціальну допомогу	85762,1	3%	102474,4	3%	116372,29	3%
Використання коштів на матеріальні витрати та оплату послуг	605648,2	24%	720872,3	24%	921735,49	28%
Використання коштів на капітальні вкладення	47024,7	2%	72751,3	2%	70661,25	2%
Використання коштів на капітальний ремонт	38964,4	2%	46402,7	2%	58775,92	2%
Використання коштів на благодійну діяльність	593352,9	23%	695842,8	23%	699525,41	21%
Інше використання коштів	336854,6	13%	406596,2	14%	378821,9	11%
Всього використано	2544041,5	100%	3011226,8	100%	3343497,95	100%

Розглянувши структуру фінансових надходжень та видатків проаналізуємо фінансові ресурси, що залишаються об'єднанням громадян після використання коштів за основними статтями видатків. В 2012 р. залишок коштів склав майже 351096,84 тис. грн., – тобто на вирішення поточних проблем в середньому на об'єднання приходить 775 грн. (кількість зареєстрованих об'єднань громадян на 1 січня 2013 р. складає 452974 об'єднань), – це критично мінімальна кількість коштів для здійснення поточної діяльності НПО. Така цифра свідчить про відсутність ефективної системи регулювання фінансової діяльності об'єднань, про наявність проблем, які потребують негайного втручання та вирішення.

Основні проблеми, що перешкоджають якісному фінансуванню НПО України представлено на рис. 2 [5].

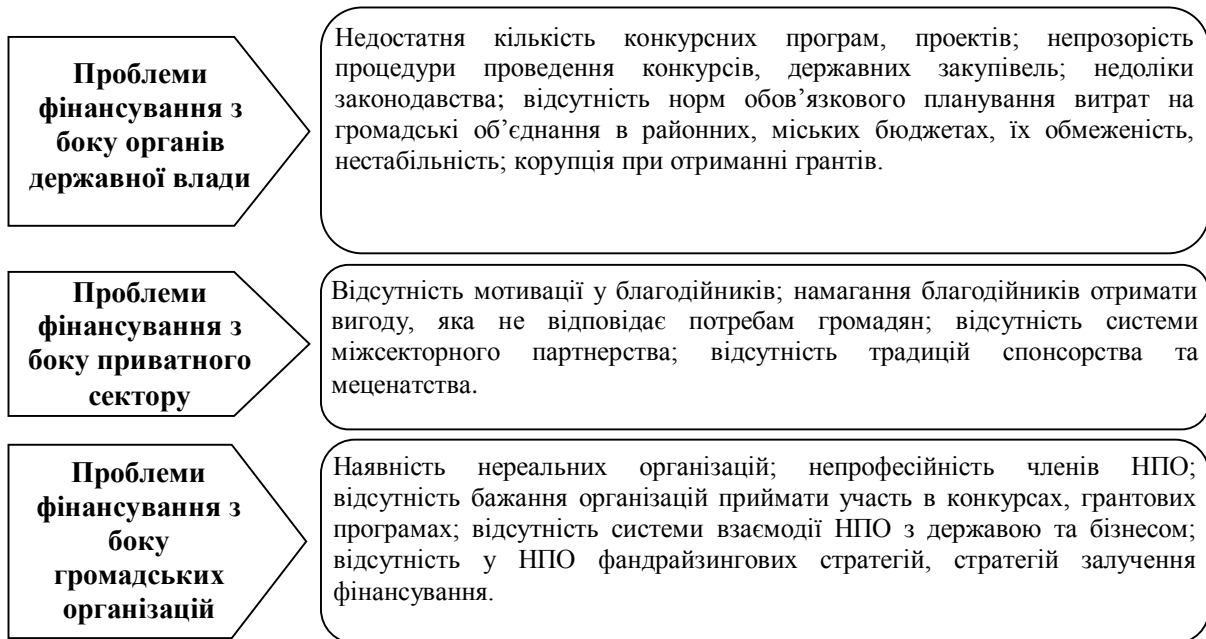

Рис. 2. Проблеми фінансування організацій громадського сектору України

Вирішити проблеми фінансування організацій громадського сектору України можна через регулювання цього питання на державному рівні. Для цього органам державної влади необхідно:

- удосконалити законодавчу базу: в Бюджетному кодексі розширити перелік організацій, яким надається державне фінансування, внести відповідні зміни до Податкового кодексу; внести зміни до нормативно-правової бази щодо покращення координації та ефективності використання коштів донорів, підвищення відповідальності органів державної влади; запровадити адміністративну відповідальність відносно ігнорування певних громадських організацій; розробити програми використання бюджетних коштів тощо [5];
- сприяти розвитку громадянського суспільства: створення державних фондів розвитку громадянського суспільства; розробка програм фінансування на виконання організаціями певних соціальних проєктів; можливість отримання фінансування на поточні потреби членів організацій; розвиток традицій спонсорства та меценатства тощо;
- розвивати громадський сектор: підвищення авторитету НПО; налагодження системи взаємодії влади та громадського сектору; надання можливості участі будь-яких організацій в конкурсах, проєктах; проведення навчань для членів НПО для ознайомлення з процедурами проведення конкурсів, звітування про використання коштів тощо.

Важливим етапом на шляху ефективного фінансування громадського сектору є факт наявності в самих організаціях стратегій залучення фінансів [6]. Це стратегії фінансового планування, розроблені на довгостроковий період, основані на системному підході щодо діяльності НПО, з урахуванням можливих перспектив і ризиків фінансування, в рамках чинного законодавства. Розробка зазначених стратегій є запорукою успіху НПО в питаннях регулювання їх фінансової діяльності, надаючи можливість своєчасно реагувати на зміни та приймати відповідні заходи.

Висновки. Фінансування громадського сектору України характеризується: недосконалістю нормативно-правової бази, що регулює питання фінансування НПО; недостатнім обсягом державного фінансування, складністю процедур державних програм фінансування; суб'єктивністю методик відбору проєктів та певних організацій щодо фінансування з боку органів державної влади тощо.

Найбільше фінансування українські НПО отримують від благодійності, тоді як їх діяльність стосується майже всіх сфер діяльності громадян та направлена на підвищення добробуту суспільства – основи розвитку та процвітання країни. В роботі запропоновано заходи, направлені на усунення проблем державного фінансування українських об'єднань громадян, сутність яких полягає в удосконаленні існуючих механізмів державного фінансування та

пропозиції розвитку партнерства між громадянами, НПО та державою для підвищення ефективності процесу фінансування та діяльності НПО взагалі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про громадські об'єднання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
2. Лациба М.В. Як розуміти новий закон «Про громадські об'єднання» / М.В. Лациба, А.О. Шимчук. – К. : Укр. незалежн. центр політ. дослідж., 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua>
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К.: Фенікс, 2011.– 336 с.
6. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2011 роки: Звіт за даними дослідження/ Автори – упорядники: Любов Паливода, Софія Голота – К.: [БФ «Творчий центр ТЦК»], 2012. – 118 с.